

VIRKER LUKKETE INSTITUSJONER LIKEVEL?

AV HELGE WAAL

Murray, C. A. & Cox, L. A.: Beyond Probation, Sage Publ. Beverly Hills & London, 1979.

Kriminologer er uenige om mange ting. Men de pleier å være enige om at lukkete institusjoner gjør vondt værre for unge lovbyrtere. De pleier også å være enige om at forskningen har skuffet de som har villet vise effekt av ulike tiltak. Det synet at »ingenting nytter«, har fått betydelig innflytelse. Samtidig har stigmatiseringsteorien ført til skepsis mot tiltak generelt. Prinsippet om »minimal intervensjon« blir nærliggende. Tiltakene skal gripe minst mulig inn i klientens liv. En annen konsekvens er »humanisme-prinsippet«. Når tiltakene ikke har noen virkning, bør de i alle fall være humane.

Forfatterne av »Beyond Probation« reiser ikke bare spørsmål ved disse »sannhetene«. De mener også å kunne vise at grunnlaget er feilaktige forskningsmetoder og at deres egen forskning motbeviser påstandene en etter en.

Det nesten alle før dem har gjort, sier de, er å bruke tilbakefallsfrekvensen som målestokk. Hvis klienten etter et tiltak registreres for kriminell handling, regnes dette som negativt resultat. Dette fører regelmessig til tilbakefallsprosenten mellom 70 og 90. Det kan med denne metoden ikke påvises forskjeller mellom sammenliknbare grupper i ulike tiltak.

Forfatterne mener at denne metoden er for grov. Det er en betydelig forbedring om en person ikke arresteres 1 gang i måneden men en gang i året. Mange vil dessuten bli arrestert minst en gang før de finner frem til en lovlydig tilværelse selvom et tiltak har hjulpet dem på vei. Skal man kunne bedømme effekt, må man derfor sammenlikne de relative tallene. Forfatternes målestokk er i samsvar med dette arrestasjonsfrekvens før og etter et tiltak. Her finner de det de kaller »the suppression effect«. Arrestasjonsfrekvensen dempes.

Hvilke tiltak er det forfatterne har undersøkt? De kommer fra Chicago og har undersøkt tiltakene for Chicago-ungdom dømt i de såkalte ungdomsdomstolene. Domstolene har her kunnet dømme til opphold i DOC – fengselsliknende arbeidsskoler (training schools) eller til deltakelse i et kriminalpolitisk forsøksprogram UDIS – Unified Delinquency Intervention Services. UDIS står for en tiltakskjede bygget opp om »minimal intervention principles«. Tiltakene skal virke i ungdommenes naturlige omgivelser og være målrettet mot de problemene som ungdommene har hatt.

Det er altså dommeren som har avgjort tiltaksvalget. Men dette har bygget på bedømmelse av sosialarbeidere, og hver ungdom skal ha fått lagt opp en plan etter vurdering av psykolog og sosialarbeider.

Innenfor UDIS kunne ungdommen få tilbud på 5 nivåer. På det første fikk ungdommen en egen kontaktperson – »advokat« som skulle følge ham/henne videre. Tilsyn og støttekontakt ville være en norsk parallell. Videre ble såvel familierådgivning som attførings- og opplæringstiltak vurdert på individuell basis.

På neste nivå var tiltakene forskjellige former for plasseringer utenfor hjemmet. Dette omfattet »gruppe-hjem«, fosterhjem og spesielle treningsprogrammer for selvstendig tilværelse.

På det tredje nivået hadde man »villmarksprogrammer« etter »Outward Bound«-modellen. 8–10 ungdommer deltok i 4–6 ukers krevende turer og opplæringsprogrammer.

Det fjerde nivået besto av utenbys leiropphold med strukturerte opplæringsprogrammer og et visst ettervern.

Det femte nivået besto av opphold i forskjellige intensive miljøterapeutiske institusjoner.

Det forfatterne så har gjort er å sammenlikne arrestasjonsfrekvensen før og etter deltakelse i UDIS og i DOC. 317 ungdommer ble dømt til DOC og 266 til UDIS i undersøkelsesperioden. Her fant de sin «dempningseffekt». Selv om ungdommene fortsatt ble arrestert, ble de arrestert mye sjeldnere. 82.3 % av ungdommene ble arrestert minst en gang første år etter DOC, men arrestasjonsfrekvensen de to årene som fulgte etter DOC, var bare en tredjedel av den de hadde de siste to årene før.

Påstanden er derfor at plasseringen i de store, svært utrivelige og enda mindre behandlingsmessig opplagte »arbeidsskolene« i virkeligheten »virker«. Kriminalitetsvolumet minker og oppholdene skaper en markert påvirkning på ungdommenes kriminalitetskarriere. Det er »ikke sant« at de gammeldagse institusjoner ikke tjente sin hensikt.

Hva mere er: forfatterne sammenlikner »dempningseffekten« av UDIS med DOC og effekten av de ulike tiltakene innen UDIS. Her kom det frem et systematisk mønster. I absolutte tall var dempningseffekten noe større i DOC, men denne forskjellen var ikke signifikant. Innen UDIS-gruppen minket dempningseffekten systematisk med intervensjonen. Første nivå hadde mindre dempningseffekt enn 2. nivå som hadde mindre enn 3. osv. DOC plasserte seg mellom 3. og 4. nivå i UDIS.

Den konklusjonen forfatterne trekker, er at det sentrale viktige tiltaket er grensesettingen. Uavhengig av hvilke årsaker som eventuelt ligger bak kriminell adferd, handler unge lovbrytere i hovedsak rasjonelt ut fra sine

opplevde muligheter. Lovbruddene gir spenning, økonomisk gevinst, status og andre belønninger. De tror ikke noe på at man kan stoppe adferden ved å løse problemer for de unge. Adferden vil fortsette så lenge den oppleves som vellykket. Først når man opplever konsekvensene negativt, begynner de unge alvorlig å ønske annen utvikling. Et utvalg unge ble intervjuet ved opptaket i UDIS. Forfatterne sier at hele UDIS ble opplevd som forstasjon til DOC som klart ble opplevd sterkt uønsket. Forfatterne mener derfor at avskrekkingsmomentet er det sentrale operative i hele systemet og den faktoren som får ungdommene til å bli samarbeidsvillige i UDIS.

Forfatterne mener imidlertid ikke at dette viser behov for fengsling i seg selv eller for langvarige institusjonsopphold. Nivå 4 har en dempnings-effekt som er en aning, og nivå 5 en som er enda litt større enn DOC. Faglig opprustete mindre enheter som også gir innesperring, skulle altså være vel så effektivt som DOC-institusjonene. Forfatterne fant videre ingen samvariasjon mellom innesperringens lengde og dempningseffekten. Det viktige er i følge dette ikke avstraffingen i seg selv men markeringen av at kriminalitetsadferden vil bli stoppet og ikke lenger »vil lønne seg«. Om man så i tillegg kan gi faglig innhold i advarslen, øker dette effekten noe.

Hva slags ungdommer er det så som har kommet inn i disse tiltakene? Det er åpenbart ungdom fra Chicagos kriminalitetsbelastete bymiljø. Svært mange fra slumpreget områder med høy andel av farget ungdom. Deres kriminalitetskariere har gjerne begynt i 11-årsalderen, og gjennomsnittlig har de kommet inn i tiltakene ved dom i 14-15-årsalderen. Bak seg har de hatt en svært typisk multiproblemmoppvekst. Det var ikke vesentlig forskjell mellom gruppene på vesentlige parametre selvom UDIS-gruppen i gjennomsnitt var noen måneder yngre. Kriminalitetstypen var alvorlig. DOC-ungdommene var arrestert i gjennomsnitt 13,6 ganger etter 12-årsalderen – derav 8,2 ganger for alvorlige forbrytelser (vepnet overfall, grove innbrudd osv). Det er altså en gruppe av »de vanskelige« forfatterne har undersøkt.

Forfatterne har så brukt regresjonsanalyse til å undersøke forskjellene mellom de forskjellige UDIS-nivåene og DOC. Ut fra drøfting av seleksjonsprosessen mener forfatterne at de alvorligste problemene var å finne i DOC-gruppen og på de høyeste UDIS-nivåene. Arrestasjonsfrekvensen før tiltakene var imidlertid nesten like høy (12,7, 12,5 og 12,6) på laveste UDIS-nivåer. Forfatterne mener at det derfor ikke er mulig å forklare dempningsforskjellene ved at det er lettere å redusere et høyt enn et lavt nivå.

I den grad det var forskjell i sosial bakgrunn, var det de på laveste UDIS-nivåene som hadde de største ressursene. Gruppene er derfor ikke direkte sammenliknbare, men forfatterne mener at en systematisk selek-

sjonsfaktor, burde føre til forventning om bedre prognose på de laveste UDIS-nivåer. Resultatet av undersøkelsen er motsatt.

Forfatterne tar derfor et kraftig oppgjør med »minimalistholdningen«. Det er de markerte tiltakene som har effekt. Hva mere er; forfatterne mener at en del av resultatene peker mot uheldige virkninger i de mindre inngripende tiltakene. De undersøkte undergrupper med høye og lave arrestasjonsfrekvenser før tiltakene. Videre undersøkte de dempningseffekten i forhold til arrestasjonsfrekvensen i 6mnd-perioder opptil 18 mnd før tiltakene. Med regresjonsanalyse som hovedmetode viser de så at arrestasjonsfrekvensen på de laveste UDIS-nivåene økte i forhold til periodene mere enn 6mnd før tiltakene, særlig blandt de som hadde lav frekvens før tiltakene. På institusjonaliseringsnivåene – i DOC-gruppen og på de høyeste UDIS-nivåene, var det derimot en tydelig dempningseffekt også med slike metoder.

Forfatterne går videre til angrep på det de kaller flere myter i kriminologien. De har en del intervjudata som peker mot at institusjon snarere fører til brudd med kriminalitetsaktive miljøer enn til nye kriminelle kontakter. I en undergruppe undersøker de om det har noen innflytelse på forløpet etter DOC om klientene fikk ettervern med attføringsmessig rådgivning, opplæringstilbud og støttkontakt. I den grad de finner en forskjell, går den i negativ retning. Klientene gir inntrykk av å klare seg best om de ikke får hjelp men må »stå på egne ben«.

Skal vi tro Murray og Cox må vi altså kaste svært mange etablerte oppfatninger overbord. Det første spørsmålet blir da om metodene holder. Dette gjør den ikke i følge McCleary og medarbeidere (1979). De har gjennomgått en tidligere utgave av Murray's og Cox' rapport. Det er en rapport sier de, som er blitt tilpasset og endret etter at det opprinnelige forskningsopplegget viste den vanlige »null-effekten«. Forskjellige kriterier på mislykkethet såsom tilbakefall, viste ingen forskjell mellom UDIS og DOC eller innen UDIS-nivåene. Alle hadde f. eks. omtrent den samme tilbakefallsfrekvensen som altså var i overkant av 82 % første år. Først etter dette, sier McCleary, la man om til å undersøke arrestasjonsfrekvensen. Dette skaper en fundamental usikkerhet, og det er grunn til å være skeptisk når så den nye metoden viser at »alt virker«.

I utgangspunktet mener McCleary at forskningsopplegget er for svakt. DOC-institusjonene er i seg selv ikke noen enhetlig gruppe. Noen av dem har arbeidet etter moderne metoder, noen etter langt mere tradisjonelle. Noen av UDIS-institusjonene har vært vel så kustodielle som de beste innen DOC. Noen av UDIS-tiltakene såsom tilsyn, er så lite effektive at det nærmest er en placebo-effekt.

Deres hovedinnvendinger er imidlertid andre. I den rapporten de kritiserer, er det ikke lagt vekt på frafallsprosenten eller modningsfenomenet. Endelig er i følge dem en stor del av dempningseffekten fullt forklarlig som en regresjonsartefakt. Når en dommer beslutter at en ungdom er så vanskelig at det »må gjøres noe«, skyldes dette enten at forbrytelsen er særlig alvorlig eller at kriminalitetsaktiviteten har økt. Men dette vil føre til at en i særlig grad får et materiale av ungdom som har hatt »en dårlig« periode. På denne bakgrunn konstruerer McCleary og medarbeidere en simuleringsmodell som i forhold til slumpvis fordeling viser en før/ettereffekt som er svært lik dempningseffekten. Dette er forklaringen sier de, på at med arrestasjonsfrekvensen som metode, vil ethvert tiltak kunne vise effekt helt uansett innhold. De vil gjøre det sikrere dess mere målgruppen er »de vanskelige«.

I »Beyond Probation« tar Murray og Cox opp disse innvendingene. De undersøker modningseffekten ved å se på arrestasjonsfrekvensen til 1482 Chicago-ungdom fra samme årskull som hadde vært i kontakt med politiet. Kriminalitetsaktiviteten steg jevnt fra 11 til 17-årsalder. Innen DOC-gruppen var ungdommene desuten sendt til institusjonen i forskjellige aldre. Uansett plasseringsalder fant forfatterne at dempningseffekten var den samme. Modningseffekten i 11–17-årsalderen består derfor, i følge forfatterne, i at kriminalitetsaktiviteten øker inntil man møter motstand.

Frafallet kan etter deres mening heller ikke forklare resultatene. De har basert tallene på arrestasjonsfrekvens pr. tid i samfunnet. De som er arrestert og fengslet, vil derfor bare telle med inntil fengslingstidspunktet.

Endelig går forfatterne løs på regresjonsartefakten som forklaring. Forutsetningen for denne, er at ungdommene har hatt et konstant basisnivå i kriminalitet. Når dempningseffekten fremdeles er tilstede i forhold til tiden mere enn 12 mnd før tiltaket, kan ellers ikke regresjonsartefakten forklare dempningen. Men vi har jo – sier de – vist at ungdommene nettopp har hatt et økende nivå. Hvis dette er tilfelle, kan bare variasjoner i dommeradferden, skape en mulig forklaring. Ved undersøkelse av praksis for et utvalg dommere, mener de så å kunne avvise en slik forklaring.

Hva kommer det ut av disse svært innviklede logiske resonnementene og statistiske drøftingene. Dette er det egentlig vanskelig å bedømme. Forfatterne av »Beyond Probation« synes å kunne gi rimelige motargumenter i forhold til de metodologiske innvendingene. Likevel er det liten grunn til å akseptere standpunktene deres ukritisk. For det første er det uansett subtile resonnementer åpenbart mulig å vise tilnærmet identiske resultater ved simuleringsmodeller – uten noe operativt tiltak utover statistiske tilfeldige

heter. Når man så setter et uoversiktlig statistisk apparat inn på grupper med ulik sammensetning innen et sammensatt og svært løslig beskrevet tiltaksapparat, vil det gjenstå betydelig usikkerhet i tolkningen av funnene.

Som behandler vil jeg i utgangspunktet være skeptisk på et annet grunnlag. Hva betyr egentlig arrestasjonsfrekvensen? Det er ikke usannsynlig at noen av de som arresteres ofte, har en ukritisk, gjerne nokså tilfeldig kriminell aktivitet. Andre har høyaktiv mere desperat aktivitet. Dette vil bl. a. si at en reduksjon i arrestasjonsfrekvens ikke nødvendigvis er noen sikker bedring. Det vil også kunne si at om én blir plassert i et lite inngripende tiltak vil problemene kunne avspeile helt andre drivkrefter enn én som blir satt i et markert grensesettende tiltak med samme arrestasjonsfrekvens. Her kan en lett få den situasjonen at det lite grensesettende tiltaket har den vanskeligste oppgave om det bare gjelder å redusere frekvensen. Én som driver alvorligere og planmessige kriminalitet vil nødvendigvis måtte lære seg å mestre tilværelsen som kriminell. Én som holdningsløst driver inn i mindre betydelige fristelser, kan være svært upåvirkelig av alle tiltak.

En annen sak er også at effekten av et institusjonsopphold meget vel kan være denne: Etter utskrivningen har ungdommen den første tiden en del gode forsetter. Hans kontakter er delvis brudt. Slitet og de følelsesmessige påkjenningene viser seg først etter en tid. Først etter en stund tar derfor mange opp sin kriminelle aktivitet igjen, men kanskje da på et betydelig forsiktigere plan og kanskje alvorligere. Dette igjen kan både medføre at det igjen tar tid før vedkommende blir arrestert, og at man eventuelt så blir arrestert for alvorligere ting. Man blir derfor raskere fengslet for lengre tidsrum og teller med et lavt antall arrestasjoner i statistikken. Mottsat kan en tenke seg at en som kommer på tilsyn og får opplæring og rådgivning, fortsetter mere tilfeldig kriminalitet, blir arrestert nokså mange ganger men gradvis reduserer dette og finner en ordnet form for tilværelse. En viss slik modningseffekt, finnes faktisk i forfatternes materiale. UDIS-gruppene fra de lavere tiltaksnivåene henter inn, bedrer sin relative posisjon i dempningseffekt vis a vis de høyere nivåene og DOC-gruppen.

Hvor fører disse argumentene hen? De peker på at virkeligheten bak forfatternes tall blir så kompleks at en står nær rådløs når en skal bedømme *Beyond Probation*. Isolert sett synes de å besvare mange innvendinger, men de gjør dette ved å spalte dem opp i enkeltargumenter. Tallene kan analyseres med regresjonsanalyse, men deres drøfting av motargumentene blir forenklet. Det er samspillet av faktorer som skaper usikkerheten.

Det er viktig å gi skikkelig rom for en drøfting av disse forholdene. *Beyond Probation*, er i USA blit en mye omtalt bok, og den passer inn i såvel kriminologiske som politiske strømninger. Interessen for dempnings-

effekten har ført til at tilbakefallsprosenten nærmest er blitt et uvesentlig fenomen for forfatterne. Men det er viktig å fastholde at i utgangspunktet var tilbakefallsprosenten 82,7 % ved de fengselsliknende arbeidsskoletiltakene. Dette er enda svakere enn første år etter tidligere negative resultater som f. eks. undersøkelser fra Berg Arbeidsskole. Bødal (1962) gikk i sin undersøkelse av klientene derfra også inn på enkeltklientskjebner og fant at totaleffekten på individplan er like negativ som tilbakefallsfrekvensen i seg gir uttrykk for.

Det er også grunn til å peke på at arrestasjonsfrekvensen er brukt i evaluering av to andre tiltak tidligere – Provo-tiltaket (Empey & Erickson 1972) og Silverlake (Empey & Lubeck 1971). Her ble det også funnet en utpreget dempnings-effekt men med overvekt i retning av de mindre institusjonspregete tiltakene. Et annet moment er at resultatene meget vel kan være ulike i ulike kulturelle settinger. I Chicagos slumstrøk er kriminalitet så mye av et normalfenomen at det ikke i seg selv behøver å være tegn på spesielle problemer eller personlighetsavvik. Dette ville være forenlig med at adferden fortsatte selvom familiens eller ungdommens »problemer ble løst«. Slik ville det ikke nødvendigvis være alle andre steder.

Dette vil samlet si at det er misforhold mellom tilnærmingen og forfatterens nokså bombastiske påstander. Usikkerhetsmomentene er for mange og det er for stor ulikhet til forskningsresultater fra arbeider med annen metodikk. Dette er det viktig å påpeke før vi eventuelt blir druknet i kravene om lukkede institusjoner og sterkere politimessig innsats.

Men samtidig gir boken nokså sterke argumenter mot de motsatte standpunktene. Det er lite som tyder på at »minimal intervensjonsstandpunktet« er riktig. Det er også mye som tyder på at et tiltaksapparat som ikke makter å konfrontere adferden i seg selv, blir maktesløst og mister troverdighet. Dette gjelder i stor grad for vårt nåværende tiltaksapparat. Dette har også betydning for stigmatiseringsteorien. Kanskje er det slik at stigmatiseringsteorien er viktigst for tiltakene som operer i »normalmiljøet«. Det er kanskje mer stigmatiserende å »være satt under tilsyn« enn å være på spesialscole, arbeidsskole eller hva en kaller det.

Slike spørsmål er vesentlige. Det er flere tegn på at brede befolkningsgrupper er i ferd med å etterlyse mere autoritære trekk innen tiltaksapparatet. Dette vil si at utfordringen fra *Beyond Probation* består i å forme tiltak som forener analyse av den enkeltes behov med en grensesetting ut fra et solidarisk engasjement. Her ville vi ha behov for en langt nærere prosessanalyse av UDIS-tiltakene. Først forståelse av tiltakenes styrke- og problemsider vil gi fruktbar viten.